

матеріали ученого, фотографії та малюнки, які досі залишаються малознаними й не введеними в науковий обіг. Тим часом ось уже понад століття керамологічним бестселером залишається монографія Івана Зарецького «Гончарный промысел в Полтавской губернии» (1894).

Посилання

1. Автобиографические сведения И.А.Зарецкого // Государственный архив Оренбургской области, ф. 43, оп.4, д. 267.
2. Визир Н. Провісник української керамології // Опішнянська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі). – Опішне: Українське Народознавство, 2010. – С.34-49.
3. Естественно-исторический музей Полтавского губернского земства. Описание коллекций. – Полтава: Типо-литография М.Л. Старожицкого, 1899. – XI. – С. 84-88.
4. Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии. – Полтава: Типо-литография Л.Фришберга, 1894. – 3 нн., II, 126, XXIII, VI, 11 с.
5. Зарецкий И.А. Малорусские узоры Полтавской губернии // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге. – Коллекция № 945. – 1902. – 22 л.
6. Зарецкий И.А. // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге, ф. 1, оп. 2, ед. хр. 274. – 69 л.
7. Кафельные памятники XVIII века // Киевская старина. – 1883. – Январь. – С. 211-213.
8. Кулатова І., Супруненко О. Археологічна тематика в діяльності Полтавської вченої архівної комісії // Архівний збірник на посвяту 90-річчя Полтавської вченої архівної комісії. – Полтава: Видавництво «Полтава», 1993. – С.37-47.
9. Кульжинский С.К. Лубенский музей Е.Н. Скаржинской. Описание коллекции народных писанок: Вып.1. – М., 1899. – 176 с., 45 табл.
10. Мотивы малороссийского орнамента гончарного производства / Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 4. – С.513-534.
11. Павловский И.Ф. Зарецкий Иван Антонович // Павловский И.Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. – Полтава: Типо-литография преемников Дохмана, 1912. – С.234-236.
12. Переписка и отчет И.А. Зарецкого о собирании этнографических материалов в Полтавской губернии; описи предметов одежды и домашнего обихода с указанием их назначения // Научный архив Российского этнографического музея в Санкт-Петербурге, ф. 1, оп. 2, ед. хр. 273. – 62 л., л. 37, 44, 44 об, 45 об.
13. Письма от И.А.Зарецкого 1900–1902 гг. // Государственный архив Полтавской области, ф. 222, оп. 1, спр. 178. – 5 арк.
14. Пошивайло О. Українська академічна керамологія ХХІ сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужинок, майбутній поступ. Книга I (2001–2005). – Опішне: Українське Народознавство, 2007. – 776 с.
15. Супруненко О. Іван Зарецький – археолог і музейний працівник // Народне мистецтво Полтавщини: Тези наукових доповідей і повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 70-річчю Полтавського художнього музею 1-2 червня 1989 року. – Полтава: Полтавський художній музей, 1989. – С.59-65.
16. Супруненко О. Невідомий лист Д.І. Яворницького // Полтавський археологічний збірник: Збірник наукових праць / За ред. Супруненка О.Б. – Полтава: видавництво ПКМ, 1993. – Число перше. – 107-111 с.: іл.
17. Таут В.К. Собрание фотографий и негативов //

Российский этнографический музей. Альбом. – СПб.: АО «Славия», 2001. – С. 220.

18. Указатель Всероссийской кустарно-промышленной выставки, состоящей под августейшим покровительством его императорского величества государыни императрицы Александры Федоровны, 1902. – СПб.: Типография «В.С.Балашов и К°», 1902. – С. 264-276.

19. Украинцы XIX–XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций / Составители Н.М.Хазова, О.В.Карпова. – Л.: Государственный музей этнографии народов СССР, 1983. – 64 с.

20. Фототека // Российский этнографический музей в Санкт-Петербурге. – Коллекция № 487. – 34 л.

Визир Н.Ф. Этнографическая деятельность Ивана Зарецкого в Украине

В статье идет речь об этнографической деятельности известного украинского керамолога, археолога, коллекционера, музеолога, краеведа, фотографа Ивана Зарецкого в Украине. Освещено его участие в формировании этнографических коллекций музеев Полтавы и Санкт-Петербурга. Определено его вклад в сохранение культурного наследия народа.

Ключевые слова: Иван Зарецкий, этнографическая коллекция, гончарство.

Vyzir N.F. Ethnography activity of Ivan Zaretskyi in Ukraine

In article has materials about ethnography activity of the famous Ukrainian ceramologist, archeology, ethnography, photography, collector and scientist of local region Ivan Zaretskyi in Ukraine. His share in forming of ethnography collections of Poltava and Sankt-Petersburg museums was showed. His contribution in reservation of cultural inheritance of Ukrainian was indicated.

Key words: Ivan Zaretskyi, ethnography, collection, potters.

31.03.2011 р.

94 (477.51) «19»:056.87

Ю.М. Петровська

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКИХ УСТАНОВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У НАДАННІ БЛАГОДІЙНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПІД ЧАС НЕВРОЖАЇВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто особливості діяльності земських установ Чернігівської губернії з ліквідації наслідків неврожаїв на початку ХХ ст. Доведено, що з-поміж різних заходів, які ініціювали земські діячі в складні для місцевих мешканців часи, особлива увага приділялася заходам, спрямованим на надання благодійної допомоги тій частині селянства, яка не могла придбати продукти харчування за рахунок власних коштів. З'ясовані форми надання благодійної допомоги земськими установами Чернігівської губернії постраждалому від неврожаїв населенню.

Ключові слова: Чернігівська губернія, неврожай, земські установи, благодійна допомога.

Актуальність розвідки зумовлена, насамперед, потребою наукового осмислення ролі земств у

вирішенні продовольчого питання, необхідністю визначення специфіки земської роботи в продовольчій сфері. Аналіз праць сучасних дослідників земської історії демонструє, що об'єктом їхньої пильної уваги виступає, перш за все, соціально-економічна, культурно-просвітницька та самоврядна діяльність земських установ [1; 2; 3; 4]. Натомість така важлива складова їхньої багатовекторної діяльності, як заходи, спрямовані на вирішення продовольчого питання, не знайшла свого повного відображення у вітчизняній історіографії. Між тим проблема продовольчого забезпечення населення Російської імперії привертає до себе увагу багатьох зарубіжних дослідників, зокрема, К. Мацузато, який здійснив ґрунтовний аналіз основних елементів сільської хлібозапасної системи, а також надав загальну характеристику діяльності земських установ у напрямку вирішення продовольчого питання [5]. Метою нашої статті є з'ясування особливостей діяльності земських установ Чернігівської губернії з продовольчого забезпечення населення на початку ХХ ст. Зокрема, в межах даної розвідки ми проаналізуємо заходи земських діячів у напрямку надання благодійної продовольчої допомоги місцевим мешканцям.

Необхідно зазначити, що діяльність земських установ з продовольчого забезпечення населення під час неврожаїв на початку ХХ ст. здійснювалася в двох напрямках. Перший напрямок мав на меті продаж населенню хліба за заготівельними цінами. Однак у багатьох випадках мешканці Чернігівської губернії, головним чином, внаслідок погіршення свого матеріального становища у неврожайні роки, не мали жодної можливості придбати потрібну кількість хліба навіть за заготівельними цінами. Відтак набагато важливішим для місцевого населення ставав другий напрямок земської гуманітарної діяльності, який передбачав надання селянству благодійної продовольчої допомоги. Між тим земці були позбавлені будь-якої можливості досягнути значних результатів у цьому напрямку, перш за все, внаслідок відсутності вільних коштів, які можна було б вилучити з земського бюджету, не завдаючи шкоди іншим галузям земського господарства. За таких умов, коли неврожай 1906 р. став суворою дійсністю для місцевого населення, Чернігівське губернське земство стало на шлях активної співпраці з Загальноземською організацією, яка після закінчення російсько-японської війни розпочинає активні дії в напрямку надання допомоги голодуючому населенню.

Земці вирішили прохати Загальноземську організацію асигнувати Чернігівському губернському земству 50000 руб. для надання благодійної продовольчої допомоги тій частині селянства, яка найбільше постраждала від неврожаю [6, 42-44]. В результаті особистої

зустрічі голови Чернігівської губернської земської управи М. Савицького з головою Загальноземської організації князем Г. Львовим Чернігівській губернії було надано 15000 руб. для влаштування їдалень у тих населених пунктах, населення яких потребувало термінової допомоги [7, 46-47]. Після того, як Чернігівська губернія постраждала від неврожаю 1907 р., який охопив практично всі її повіти, з метою надання благодійної продовольчої допомоги було вирішено створити губернський комітет, до складу якого мали увійти обрані Чернігівськими губернськими земськими зборами та з'їздом Загальноземської організації уповноважені, члени Чернігівської губернської земської управи та голови всіх повітових земських управ. Для організації справи безпосередньо на місцях було визнано за необхідне відкрити повітові комітети та попечительства. Було вирішено, що після того, як повітові земські управи отримують від Загальноземської організації аванси, вони негайно розпочнуть видачу населенню продовольчої допомоги. Найкращою формою благодійної допомоги було визнано влаштування їдалень або хлібопекарень. Разом із тим члени повітових земських управ, повітові комітети та місцеві попечительства були зобов'язані дослуховуватися до уповноваженого Загальноземської організації і керуватися його вказівками, оскільки саме йому надсилалися кошти для надання благодійної допомоги населенню Чернігівської губернії. Уповноваженим Загальноземської організації було обрано відомого всім земцям П. Забелла [8, 11].

Необхідно зазначити, що згідно зі звітом П. Забелла для боротьби з наслідками неврожаю 1906-1907 рр. Загальноземська організація надала Чернігівській губернії приблизно 34000 руб. У результаті допомогу отримало населення Новозибківського, Суразького, Новгород-Сіверського, Мглинського та Кролевецького повітів, які найбільше постраждали від неврожаю. За інформацією уповноваженого Загальноземської організації спочатку процес надання допомоги на місцях був зовсім неорганізований, головним чином, внаслідок відсутності досвіду в членів повітових земських управ та й взагалі відсутності осіб, які б виявили бажання очолити справу організації їдалень для населення. Врешті-решт там, де знаходилися приватні особи, що погоджувалися стати на чолі цієї складної справи, їдальні відкривалися дуже швидко. Інколи, як це було в Новозибківському та Новгород-Сіверському повітах, відкриттям їдалень переймалися особисто члени повітових земських управ.

Поряд із цим траплялися випадки, коли повітові земські управи (наприклад, Суразька та Мглинська) категорично відмовлялися відкривати

їдальні, мотивуючи відмову тим, що за 4-5 коп. на день повноцінно нагодувати людину було абсолютно нереально. Більш того деякі земські діячі вказували на відсутність у межах їхніх повітів порядних осіб, які б могли виконувати обов'язки завідувачів їдальень, акцентували увагу на неможливості підшукати відповідне приміщення та здійснити закупівлю продуктів. У таких випадках уповноважений був змушений самостійно відкривати їдальні, демонструючи на власному прикладі, яким чином можна було не тільки влаштувати останні, але й підтримувати на належному рівні їх подальше функціонування. Зазначимо, що внаслідок розширення мережі їдальень уповноваженому було надзвичайно важко стежити за процесом надання населенню благодійної допомоги. Ускладнювала його роботу й та обставина, що деякі завідувачі їдальень «забували» вчасно надавати як звіти про свою діяльність, так і документи фінансової звітності [9, арк. 1 зв.-2, 3-3 зв.].

Під час продовольчої кампанії 1906-1907 рр. на влаштування їдальень (наймання, утримання, облаштування приміщень, виплату заробітної плати обслуговуючому персоналу, придбання продуктів) було витрачено в Новозибківському повіті 1239 руб. 83 коп., в Суразькому – 5863 руб. 41 коп., Новгород-Сіверському – 877 руб. 47 коп., Мглинському – 2442 руб. 82 коп., Кролевецькому – 871 руб. 31 коп. Відповідно в Новозибківському повіті було відкрито 4 їдальні, що функціонували 450 днів та здійснили видачу 36000 порцій їжі постраждалим від неврожаю (вартість однієї порції становила 3 $\frac{1}{2}$ коп.). В Новгород-Сіверському повіті діяло 3 їдальні, які функціонували 312 днів та здійснили видачу 20317 порцій (вартість однієї порції становила 4,3 коп.). У Кролевецькому повіті діяло 8 їдальень, що функціонували 350 днів та здійснили видачу 18550 порцій (вартість однієї порції становила 4 коп.). Справжніми «рекордсменами» як за кількістю їдальень, так і за кількістю виданих у них порцій стали Мглинський та Суразький повіти. Так, у Суразькому повіті було відкрито 22 їдальні, які функціонували 1765 днів та здійснили видачу 163289 порцій (вартість однієї порції становила 3 $\frac{1}{2}$ коп.). У Мглинському повіті існувало 14 їдальень, які функціонували 503 дні та здійснили видачу 57609 порцій (вартість однієї порції становила 4,2 коп.) [10, арк. 8]. Відомо, що в тих населених пунктах, у яких було неможливо організувати їдальні, продовольча допомога надавалася шляхом видачі пайків борошном або крупою. Так, наприклад, у Новозибківському повіті з цією метою було витрачено 200 руб., Суразькому – 2193 руб. 34 коп., Новгород-Сіверському – 3671 руб. 77 коп., Мглинському – 2619 руб. 1 коп., Кролевецькому – 1238 руб. 75 коп. [11, арк. 2].

Як ми зазначали, неврожай 1907 р. завдав удару майже всім повітам Чернігівської губернії. Відтак перед земствами постало важливе завдання: збільшити на майбутнє кількість існуючих їдальень, пунктів видачі пайків, а також організувати своєчасне надання допомоги постраждалому від неврожаю населенню. Всі ці заходи ставали можливими лише за умови збільшення їх фінансування. Зважаючи на це, Загальноземська організація надала Чернігівській губернії 105000 руб. У результаті розподілу цих коштів Стародубська повітова земська управа отримала 2500 руб., Козелецька – 1500 руб., Новгород-Сіверська – 15500 руб., Кролевецька – 8000 руб., Новозибківська – 11000 руб., Глухівська – 3500 руб., Остерська – 1500 руб., Суразька – 11000 руб., Мглинська – 18500 руб., Городнянська – 6000 руб., Сосницька – 10000 руб., Конотопська – 2000 руб., Чернігівська – 1000 руб. Всього було переведено в розпорядження повітових земств, окремих земських гласних, а також використано з різною метою 98300 руб. [12, 12-13]

Наслідком успішного вирішення фінансового питання стало збільшення під час продовольчої кампанії 1907-1908 рр. кількості їдальень, а також пунктів видачі хліба. Останні, як правило, влаштовувалися поряд із хлібопекарнями, що були організовані з метою забезпечення населення свіжоспеченим хлібом. На засіданні губернського комітету 14 лютого 1908 р. було вирішено відкривати їдальні в тому випадку, якщо кількість голодуючого населення становила не менше 50-70 осіб. Якщо кількість населення, яке потребувало допомоги, виявлялася меншою, було вирішено відкривати хлібопекарні та роздавати селянам печений хліб [13, 7]. Наприклад, в Новгород-Сіверському повіті під час продовольчої кампанії 1906-1907 рр. було відкрито 3 їдальні, а в 1907-1908 рр. їх було зафіксовано вже 12 (не враховуючи 10 хлібопекарень). Такі ж самі тенденції спостерігалися в Новозибківському повіті. В Конотопському повіті значного поширення набула видача продовольчої допомоги як борошном, так і житом. У Козелецькому повіті було відкрито 2 хлібопекарні, одну з яких відвідували учні місцевої школи [14, арк. 52-53 зв.]. Зауважимо, що, крім видачі продовольчої допомоги, в Суразькому повіті практикувалася ще й видача грошей його найбільш біднішим мешканцям [15, арк. 33-34].

Як бачимо, всі повіти так чи інакше підтримали ідею створення мережі їдальень та хлібопекарень на місцях. Однак деякі земства дещо по-іншому вирішували проблеми, пов'язані з продовольчим забезпеченням населення. Так, наприклад, внаслідок того, що в селах Глухівського повіту, як правило, від нестачі продовольства потерпало від 3 до 5 дворів, організувати в кожному населеному

пункті їдальню було економічно не вигідно [16, 23]. Відтак було вирішено створити в Глухівському повіті широку мережу попечительств, які мали видавати населенню продовольчі пайки [17, арк. 52 зв.-53]. Стародубське повітове земство не обмежалося відкриттям хлібопекарень та вирішило виділити 200 руб. із суми, асигнованої йому Загальноземською організацією, з метою підтримки приватної їдальні, що була відкрита місцевими благодійниками [18, арк. 153-153 зв.]. Разом із тим Мглинське повітове земство, населення якого хронічно голодувало під час неврожаїв, нарікало на те, що сума, яку воно отримало від Загальноземської організації, була недостатньою для повноцінного забезпечення продовольством мешканців Мглинського повіту. Так, хлібопекарні цього регіону забезпечували продовольством приблизно 5000 осіб, однак насправді допомоги потребувало 40000 осіб [19, 34].

Якщо розглянути діяльність їдалень у різних повітах Чернігівської губернії, можна виокремити декілька спільних для них рис. По-перше, земці намагалися влаштувати їдальні, головним чином, при існуючих школах або просто в селянських хатах. Як правило, господинею в такій хаті була найбідніша на селі жінка, яка самостійно готувала їжу для їдальні. По-друге, харчування в їдальнях було просте, однак у той же час і поживне: борщ, картопляний суп, картопля з пісним маслом, гречана каша, хліб (як правило, вартість такого харчування становила 5 коп.). По-третє, завідувачами їдалень призначалися місцеві вчителі, священики або землевласники. На відміну від їдалень, хлібопекарні створювалися для забезпечення населення виключно печеним хлібом. Останній видавався людям похилого віку, які були нездатні самостійно заробляти собі на життя, в кількості не більше 2 фунт., дітям від 5 до 13 років – 1 ½ фунт., дітям до 5 років – 1 фунт. Однак у більшості випадків земці вважали за необхідне видавати всім вище переліченим категоріям населення по 1 ½ фунт. хліба. Разом із тим хліб не видавався працездатним чоловікам та жінкам [20, 9-10].

Взагалі необхідно зазначити, що надання благодійної допомоги населенню під час продовольчої кампанії 1907-1908 рр. відбувалося більш організовано, продумано. В результаті земці, не переймаючись відсутністю досвіду, більше уваги приділяли не організаційним питанням, а практичній діяльності на користь населення, що постраждало від неврожаю. Надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграв губернський комітет, створений з метою координації діяльності повітових земств у напрямку надання благодійної допомоги населенню Чернігівської губернії. Члени губернського комітету обговорювали ситуацію, що склалася в продовольчій сфері, займалися

віднайдінням найраціональніших способів боротьби з наслідками неврожаю, намагалися організувати в межах Чернігівської губернії громадські роботи і т.д. [21, 108-119]

Таким чином, надання земськими установами Чернігівської губернії благодійної продовольчої допомоги сільському населенню під час неврожаїв початку ХХ ст. стало можливим, перш за все, завдяки тісній співпраці з Загальноземською організацією. Наслідком виявлення місцевими земськими діячами своєї активної життєвої позиції, а також результатом їхнього оперативного реагування на тривожні сигнали, що надходили з різних повітів, стало створення розгалуженої мережі їдалень та хлібопекарень, діяльність яких, безперечно, сприяла розв'язанню продовольчого питання в межах Чернігівської губернії. Надзвичайно ефективно в цей час працювали губернський комітет, а також попечительства з надання благодійної допомоги постраждалому від неврожаїв населенню.

Посилання

1. Носенко О.В. Самоврядна діяльність земств Південно-Східної України (90-ті рр. ХІХ ст. – 1917 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.В. Носенко. – Луганськ, 2006. – 20 с.
2. Редькіна О.А. Земства Лівобережної та Південної України як органи місцевого самоврядування та осередки ліберального руху в другій половині ХІХ – початку ХХ століття / Редькіна О.А. – К. : Куприянова, 2008. – 192 с.
3. Горохов С.В. Соціально-економічна діяльність земств Харківської та Чернігівської губерній наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Горохов Сергій Вікторович. – К., 2008. – 218 с.
4. Стецюк В.Б. Земства Правобережної України в період Української національно-демократичної революції 1917-1920 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.Б. Стецюк. – Чернівці, 2009. – 20 с.
5. Мацузато К. Сельская хлебозапасная система в России 1864–1917 годы / К. Мацузато // Отечественная история. – 1995. – № 3. – С. 185-197.
6. 21 февраля т. г. Черниговской Губернской Земской Управой представлено через г. Черниговского губернатора следующее ходатайство // Земский сборник Черниговской губернии (далі – ЗСЧГ). – 1907. – № 3 (март). – С. 42-44.
7. Председатель Черниговской губернской земской управы Н.П. Савицкий, посетив в первой половине февраля т.г. Москву, уведомил управу о следующих своих действиях // ЗСЧГ. – 1907. – № 3 (март). – С. 46-47.
8. Доклад № 35 // Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания 44 очередной сессии 1908 года с приложениями, состоявшейся 4-17 января 1909 года. – Чернигов : Типография Губернского Земства, 1909. – Приложение. – С. 1-28.
9. Державний архів Чернігівської області (далі - ДАЧО), ф. 140, оп. 1, спр. 49, 26 арк.
10. ДАЧО, ф. 140, оп. 1, спр. 50, 23 арк.
11. ДАЧО, спр. 49, 26 арк.
12. Доклад № 35 // Журналы заседаний Черниговского губернского земского собрания 44 очередной сессии 1908 года с приложениями, состоявшейся 4-17 января 1909 года. – Чернигов : Типография Губернского Земства, 1909. – Приложение. – С. 1-28.
13. Журнал заседания губернского комитета

благотворительной помощи населению Черниговской губернии, пострадавшему от неурожая, 14-го февраля 1908 г. // ЗСЧГ. – 1908. – № 2 (февраль). – С. 3-7.

14. ДАЧО, ф. 140, оп. 1, спр. 51, 96 арк.

15. ДАЧО, ф. 145, оп. 2, спр. 188, 42 арк.

16. Председатель Глуховской уездной земской управы сообщил губернской управе // ЗСЧГ. – 1908. – № 5 (май). – С. 23-24.

17. ДАЧО, ф. 140, оп. 1, спр. 51, 96 арк.

18. ДАЧО, ф. 145, оп. 2, спр. 203, 250 арк.

19. По журнальному постановлению Черниговской губернской земской управы // ЗСЧГ. – 1908. – № 1 (январь). – С. 21-37.

20. Из сообщения П.П. Забелло о продовольственной нужде населения Черниговской губернии // ЗСЧГ. – 1908. – № 2 (февраль). – С. 8-11.

21. Журнал заседания губернского комитета по оказанию благотворительной помощи населению губернии, пострадавшему от неурожая, 25 мая 1908 года // ЗСЧГ. – 1908. – № 6 (июнь). – С. 108-119.

Петровская Ю.М. Деятельность земских учреждений Черниговской губернии по оказанию благотворительной помощи населению во время неурожая в начале XX в.

В статье рассматриваются особенности деятельности земских учреждений Черниговской губернии по ликвидации последствий неурожая в начале XX в. Доказано, что среди различных мероприятий, которые инициировали земские деятели в сложные для местных жителей времена, особое внимание уделялось мероприятиям, направленным на оказание благотворительной помощи той части крестьянства, которая не могла приобрести продукты питания за счет собственных средств. Установлены формы оказания благотворительной помощи земскими учреждениями Черниговской губернии пострадавшему от неурожая населению.

Ключевые слова: Черниговская губерния, неурожай, земские учреждения, благотворительная помощь.

Petrovska Yu.M. Activity of zemstvo institutions of Chernihiv province in direction of rendering assistance to the population injured of a poor harvest at the beginning of the XX-th century

The article deals with the features of activity of zemstvo institutions of Chernihiv province in liquidation of consequences of poor harvest at the beginning of the XXth century. It is proved that among different measures which were initiated by zemstvo figures in difficult for local inhabitant period, the special attention was paid to the measures, directed on charity assistance for that part of peasantry, which was not able to purchase food stuffs for their personal funds. The forms of charity help from zemstvo institutions of Chernihiv province to the injured of poor harvest population are found out.

Key words: Chernihiv province, poor harvest, zemstvo institutions, charity help.

31.03.2011 р.

УДК 94(477.5) «19»:329

О.П. Кривобок

УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РУХ НА ГЛУХІВЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ РЕГІОНУ

У статті розглядаються проблеми створення і розвитку українських політичних партій та організацій на території Глухівського повіту в роки Першої російської революції 1905-1907 рр.

Ключові слова: політичне життя, політичні партії, Перша російська революція 1905-1907 років, Чернігівщина, український рух.

Глухів і Глухівський повіт в силу переважання українського населення, традицій одного з осередків козацької державності, як центр колишньої Гетьманщини не міг залишитися осторонь процесів політичного життя Російської імперії та української проблеми. Одним із різновидів реакції на події політичного життя, русифікацію колишнього козацького краю з одного боку, і посилення взагалі ваги національного питання з іншого боку, стала поява у Глухівському повіті організованого українського руху.

Перші дослідження, які частково включали питання діяльності українських політичних партій у Глухівському повіті, з'являються у міжвоєнний період. Це були праці А. Ріша, В. Щербакова [16; 23]. У 1940-1980-ті роки дана тема не висвітлювалась з огляду на відомі обмеження, які накладались тоталітарним режимом на українську історичну науку. У 1990-ті роки проблеми становлення українського політичного руху в Глухівському повіті певною мірою знайшли висвітлення в роботах Т. Демченко, В. Онищенко, О. Головченка [4; 5]. Про виникнення на Глухівщині організацій українських есерів писала Т. Бевз [1; 2]. Найбільш повно і систематично розвиток українського політичного руху на Лівобережжі розглянув у своїй монографії та ряді статей С.О. Наумов [13; 14; 15]. Деякий внесок у висвітлення окремих аспектів розвитку політичних партій у регіоні здійснено у публікаціях автора цих рядків [10; 11; 12]. Тим не менше, всебічний розгляд даної проблеми далекий від завершення, зокрема відсутнє порівняння становлення українського руху з іншими політичними течіями краю.

Відповідно метою даної розвідки є висвітлення особливостей розвитку українського політичного руху на Глухівщині у порівнянні з діяльністю інших політичних сил.

Головний масив інформації про політичне життя Глухівського повіту доступний у зібраннях окремих фондів Чернігівського обласного державного архіву, документах жандармського управління, зосереджених у Центральному державному історичному архіві України, документальних зібраннях Центрального державного архіву вищих